

HRİSTİYAN BİRLİĞİ VE XV. ASIRDA OSMANLI İMPARATORLUĞU — MACARİSTAN MÜNASEBETLERİ*

Benda Kálmán

XV. asrın son yarısında hamle gösteren türkler, Avrupada, inhitat eden, parçalanmaya hazır bir birlik bulmuştur. Orta çağın mühim bir kısmında garbî Avrupa milletlerini büyük bir birlikte bir araya toplayan Garp Hristiyan Birliği dağılmak üzere idi. Eski dinî itikat, birbirlerine karşı vazife duygusu, dindaşlık sevgisi kaybolmuştu. Menfaatperestlik, millî hodkâmlık inkişaf ediyor, hristiyan âlemindeki milletleri kilise şefinin idaresi altında toplayan kuvvet de eski duyguların zayıflaması ile ortadan kayboluyordu¹. Müttehit hareketten, aynı hattı hareketin itihaz edilmesinden git-tikçe daha az bahsedilebilir. «Ecclesia» mefhumu artık bütün garp kilisesini ifade etmemektedir².

Avrupa milletlerinin bütün alâkasını yüz sene harplerinin muhtelif safhalar arzeden muharebeleri, Mukaddes Roma-Cermen imparatorluğunun dahilî mücadeleleri çekmektedir ve kilise de kendi içinden çıkan keşişlerle meşguldür. Dahilî ihtilâflar, karışıklıklar ortasında haricî olan ve şarkdan taar-ruza geçen tehlikeyi hiç kimse sezmemektedir.

Türkler hiç farkına varılmadan, yavaşça ilerlemektedir. Asır ortasında Filibe'yi muhasara ediyor ve akıntıları Meriç nehrine kadar ilerliyorlar³. Fakat Avrupa bununla alâkadar olmuyor. Tehlikeyi hissetmesi için bile daha uzun zaman beklemek lâzım gelecektir. Müşterek şuurun vicdanı olan Papa gerçi onları zikretmekte, fakat ehemmiyet vermemektedir. İlk defa

* A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve (*Izazgotó Miskolezy zylutj*) VI. Evfolyam, Budapest 1936, s. 3-31.

1 L. Richard Wallach, *Das Abendländische Gemeinschafts hewassstsein in Mittelalter*, Leipzig, 1928.

2 L. Theodor Steinbüchel, *Christliches Mittelalter*, 1935; Heinrich Günther, *Der Mittelalt. Mensch. Hist. Jahrbuch.* 44 (1924); J. Huizinga, *Herbst des Mittelalters*. München 1928.

3 Joseph Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest 1827, I, 169-171.

1366 da «saeuissimorum hostium christianis nominis»in zulmünden şikâyet etmektedir. Bunlar şarkta hristiyanları mütemadiyen mahvetmektedirler⁴. Papa, bütün meseleyi kilise zaviyesinden görüyor ve Türklere herhangi bir ehemmiyetsiz mezhebe, araplarla birlikte, keşişler ve başka itikatta bulunanlarla birlikte muamele ediyor. Sanki hepsi de Roma Kilisesine karşı isyan etmişlerdir⁵. Daha asrın sonunda bile, hristiyanlığın muhtelif düşmanlarıyla, türklerle, maniheistlerle, keşişlerle veya Bosnadaki rafizilerle harp edenlere müsamaha ediyor⁶. Türk, sırp, rumen ve Balkan yarım adasının küçük mezhepleri arasında bir tefrik yapmıyor, hepsi bir grup teşkil etmektedirler. Bunlar dinin düşmanlarıdır⁷. Grégoir XI. hükümdarları din düşmanlarına karşı harbe gitmiye zorlamaktadır⁸. Büyük hristiyan ittifadı vücuda getirmek için yorulmaktadır⁹. Hatta dominiken rahibi Joannes de Eugebio ile haçlı seferi plânı yapmaktadır¹⁰. Fakat bunların hepsi Romanın otoritesinin yüksek kalabilmesi içindir. Türkler henüz tehlikeli bir düşman değildir. Onlar hakkında pek çok şey bilinmemektedir. Uzaktan gelmiş seyyahlar, tacirler bir çok şeyler naklediyorlar, fakat Papalar bile neye inancıklarını bilmiyorlar ve mektuplarında türklerle alâkalı olarak şunları okuyoruz : İştittik ki.., bazıları iddia ediyorlar ki..¹¹. Umumî isimleri bile yoktur. İnfideles, quos vulgos Turchos appellat., Turci seu TEucrici diye kaydedilmektedir. İmparatorun, imparatorluğun işleri arasında türkleri düşünmeye vakti yoktur, onlar hakkında malûmattar değildir. Türk harpleri havadisleri henüz hristiyan âlemini kaphyacak dereceye gelmemiştir. Balkan yarım adasında cereyan eden küçük çaptaki harplerle hiç alâkadar olmamaktadır. Tamamen ZSigmond devrine kadar ciddi bir mukavemeti bile düşünmemektedir.

İlk olarak, Kosova meydan muharebesi garp vicdanını sarsmıştır. Din-sizlerin zafer haberi üzerine halkta orta çağ ruhu bir defa daha canlanmak-

4 Theiner, *Vetera Mon. Hist. Hung. Sacr. Illustr.*, 2, 74-81.

5 *Mon. Vat. Hung.*, 1/4, 535; Saracenas, *Turches Aliis Infideles, Haereticis et Romanae Ecclesiae Rebelles*.

6 *Ayni yer*, 1/3, 128 : «Immanissimi Turchis nec non manicheis ac haeracticis et plerisque aliis christianis nominis hostibus... et etian scismaticis in partibus Bosnensibus Comorantibus».

7 *Ayni yer*, 1/4, 229, 460.

8 Theiner 2, 215.

9 Theiner 2, 130.

10 *Mon. Vat.*, 1/3, 269-276.

11 *Ayni yer*, 1/4, 229.

tadır. Zira, asrın sonundaki birlik, Haçlı seferlerindekiyle ne kadar zıt bir istikamette yürüse bile, türklere karşı bir insan gibi doğruluyor ve ilk haçlı seferlerinde olduğu gibi eski bir telâkki tarzı gösteriyor. Tehlike Balkanı tehdit ediyor ve Avrupa politikası Arz-ı Mukaddesteki seferlerin ruhi dünyasından kurtulamamaktadır. Türk meselesini, halline eskilerin muvaffak olamadığı, büyük mukaddes vazifenin bir parçası gibi görmektedir. Bu, Kudüs'ün kurtarılması işidir¹². Şerefli mücadele önderliğini bittabi imparator da görüyor. Orta çağ vazifesinin bu en mühimini hâlen herkes kabul etmektedir.

ZSigmond'un haçlı seferine çağırın hitabı her yerde büyük heyecan uyandırır¹³. Elçisi Kanizsai Miklôs fransız sarayında tam bir muvaffakiyet elde eder ve kral gidecek ordunun idaresini kendi oğluna tevdi eyler. Viyana'da, Pfalz grafi Ruprecht idaresinde alman ordusu ve Jean de Hohenzellern idaresinde alman şövalyeleri, ayrıca Augsburg ve Nürenberg şehirlerinin kuvvetleri de buna iltihak ile hep beraber ve macarlarla birlikte Niğboluya giderler. Türkler aleyhine artık bundan sonra umumî bir haçlı seferi tertip edilememesinin sebebi, belki de, kaybedilen bu harp veya bu harbi takip eden kilise karışıklıklarıdır. ZSigmond, gerçi hayatının sonuna kadar türkler aleyhine bir ittifakı ümit etmiş¹⁴ ve Papalık, hükümdarların dahilli sulh ve ehemmiyetlerini sağlıyarak haçlı seferine gitmelerini temine çalışmıştır. Fakat, bu, hiç bir netice vermemiştir. Bu birliğin kaybolması en kritik bir zamanda süratle vukubulmaktadır. Hiç kimse açıktan açığa Papanın davetine itiraz etmiyor, geniş mikyasta istişareler birbirini takip ediyor, vaat vaat üstüne.. fakat yerine getirilmiyor, sonra da karşılıklı ithamlar ve mes'uliyeti birbirlerine yüklemeler... Bunu bilâhare Aeneas Sylvius başlarına kakmıştı¹⁵.

Viyana Üniversitesi murahhası Petrus von Pulka, daha Konstane meclis-i ruhanisinde, bir milletin istediği reformu diğerinin küçük gördüğünden

12 Bu fikir, bütün XV. asr ortasına kadar, kilise muhitlerinde daha sonra da zaman zaman görülmektedir. Msl. Aeneas Sylvius'un İmparator Fredrik'e 1452 de gönderdiği mektup : «İmparatorun vazifesi «terram sanctam ex manibus impurorum vindicare, monstrumque illud et abominabile idolum Machumetis exteminare». Raynaldus, *Annales Ecclesiastici*, 28, 573. Calixtus III'un 1455 deki yemini : «Quod si oblitum fuero tui Jerusalem, oblivioni detur dextera mea et adhaereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui si non proposero te, Jerusalem, in principio leticie meae». Raynaldus, 29, 27.

13 Bârczay Oszkâ, Nîkâpoly (Niğbolu), *Hadtört. Közl.* 7 (1894); G. Köhler, *Die Schlachten von Nikopol und Warna*, Breslau 1882.

14 Gustav Beckmann, *Der Kampf Kaiser Signunds gegen die Werdende Weltmacht der Osmanen*, 1902, 106.

15 *Fontes Rerum Austriacarum* (F.R.A.), 2/68, 488.

şikâyet etmişti¹⁶. Müşterek gaye hemen hemen ortada görünmüyor ve memleketler düşman olmasa bile birbirlerine karşı lâkayt bir vaziyette bulunuyorlar. Basel meclis-i ruhanisinde Tours peskoposu şöyle demişti: «Papalık makamını ya italyanların elinden alalım veya o derecede ehemmiyetsiz bir hâle koyalım ki nerede olursa olsun aynı telâkki edilsin»¹⁷. XV. asır ortasında Aeneas Sylvius biraz teessürle şöyle söylüyor: «Her devletin bir kuralı var, ne kadar hanedan varsa o kadar hükümdar mevcuttur. Hristiyanlığın, herkesin itaat etmesi lâzım gelen bir reisi artık yoktur. Ne Papanın, ne İmparatorun evvelki kadar bir nüfuzu görülmemektedir.»¹⁸. Hristiyanlık kelimesi birlik mefhumu olarak gittikçe daha az zuhur etmektedir. Avrupa millî devletlere parçalanmakta ve bellum omnium contra omnes mevcut bulunmaktadır.

Hristiyanlığın üniversalliği can çekişmektedir. Türklere karşı henüz canlı durmaktadır, fakat fiile inkilâp etmiyor. Garp hissetmekte müttehtir. Bütün XV. asır nihayetine kadar türklerle samimi ve kat'î anlaşmayı herkes ret ve nefretle karşılamaktadır. Türklerin yabancı dini, barbar ahlâk ve âdetleriyle eğleniyor, kendisinden aşağı bir derecede addediyor. Kezalik devletinin tiranik bünyesini ve esareti de aynı suretle reddetmektedir¹⁹. Hilekâr ve karaktersizdirler. Yeminlerini, vaatlerini hiç bir zaman yerine getirmezler. Bir hristiyan muharibin onlara inanması caiz değildir²⁰. Türk ve hristiyan arasında yalnız ebedî harp mümkündür. İsa'nın askeri onunla mütareke yapabilir, fakat her türlü sulh ve ittifak imkânsızdır. Hristiyanlığı küçültmek demektir. Bu mücadele şereftir, fakat aynı zamanda mecburiyettir

16 Archiv. J. Österreichische Gesch. 15, 57.

17 Aeneas S., *Commentarius*, ed. Fea., 62.

18 Aeneas S., *Opera quae extant Omnia*. Epist. 127, 656 «suum quaeque civitas regem habet. Tot sunt principes, quot sunt domus... Christianitas nullum habet caput, cui parere omnes velint... Tamquam ficta nomina, picta capitasint, ita papam, imperatoreque respicimus».

19 XV. Asırda da sık rastlanan «Gran Turc», «Magnus Turchus», «Gross Türk» tâbirleri bütün millete şâmil değildir ve binaenaleyh bir takdir, tehcil ifadesi sayılmaz. Büyük Türk, büyük efendi daima Padişaha aittir. Msl., Lajos II tahta çıktığı vakit «Magnus Turchus» ona iyi dileklerini göndermişti (Ragusai Vesikalari, n. 432). *Epistolae filii magni Turchi* (Aynı yer) «Per Solimanum magni Turchi filium» (Aynı yer, n. 433).

20 Tubero, *Commentariorum*, libri VI. Schwandner, 2, 24 «Turcae essimcum Christianis nulla alia Causa amititia einguntar, nisi ut deman opprimant incautos; unde qui illorum fidei minime credunt, maxime tuti sunt.»

de.. İsa'ya ve dine karşı işlenen fenalıkların intikamını almak²¹. Türklerin fütuhatını hiç bir vakit kat'î kabul etmiyor. XV. asır nihayetine kadar imanını muhafaza ediyor: Allah kendisiyledir ve türkleri mağlûp etmekte kendisine yardım edecektir²².

Bu türklere karşı, her şeyden evvel dinî ve ideolojik birlik tamamen XV. asır devamınca mevcut kalıyor. Hatta hudutlarını orta çağ çerçevesinden harice yaymaktadır. Türk hücumu henüz, şarkta, şimdiye kadar bu birliğin azaları olmıyan, orta çağ garp birliğinin şarklı dinleri, sonradan kendisinden ayrılışları veya kültürel inkişafı dolayısıyla kabul etmediği milletlere rastlamaktadır. Şimdi ise müşterek türk tehlikesi her nevi hristiyanı büyük bir birlikte topluyor, hepsinin aynı suretle üzerlerine çöken haricî taziyik onları bir yere gelmeye sevk ediyor.

Bununla beraber, bu yeni birlik rehber olarak artık Roma kilisesini, ecclesia'yı tanımıyor. Hristiyanlık mefhumu, birlik mefhumunun ifadesi olarak, gerçi yine yaşamaktadır, fakat artık eski manayı haiz değildir. Arkasında yeni bir Avrupa birliğinin mübhem çerçevesi görünmektedir²³. Orta çağdaki, ancak garpte sakin olan romen-cermen halklarını âza olarak tanıyan, hristiyan birliğine mukabil beriki bütün Avrupa ile aynıdır. Türk tehlikesinin yayılmasıyla hasıl olan iştirake birbirini takiben şimal devletleri, şark hristiyanlığı, Macaristan ve Balkan, Lehistan ve Litvanya dahil oluyorlar. Aeneas Sylvius bu sonuncu ikisi hakkında şu kayıtları zikrediyor: «Biri henüz fakir ve kültürsüz, diğeri ise vahşidir.»²⁴.

Bu Avrupa birliği her şeyden evvel taarruzidir. Dinî zıddiyetlere gözlerini kapıyarak kapılarını her istikamette açıyor, her milleti bu birliğe gi-

21 Poggius Florentinus'dan Hunyadi'ye (1448): «quid essim gloriosus esse potest quam bellum suscipere adversus hostes fidei, profidelium defensione? Quid lauda bilis, quam vexillo crucis, in qua salvati et liberati sumus, propagare, fidem et Dei populum a pharaonis faucibus liberare». *Spicilegium Romanum* 10, 247-250. Papa'dan kral Mátyás'a: «nihil gloriosus sit, quam benemereri de fide catholica et pugnare pro nomine salvatoris nostris». Kelez, *Epist. Matthiae Corvini*, 5, 7-10.

22 İmparator Maximilien'in Freiburg'daki imparatorluk meclisinde yaptığı konuşma: «Tanrı daima Türkler'in zafer yolunu kesti, şimdi önüne bir Hunyadi'yi başka bir zaman İskender Beyi çıkardı», «damit ihr draus spüret und merchet, dass Gott seiner Kirche annehme». Hristiyanlığın muzaffer olması lâzımdı, «Gott ist mit uns». I.R.v. Löwenberg, *Auserlesene, Christliche und überaus schöne Ermahnungen... vor dem Türchen Krieg*, Frankfour am Main 1597, 1, 71-82.

23 Aeneas Sylvius artık Avrupa'daki ve Asya'daki halklardan bahsetmektedir. *Opera*, 931.

24 *Europa*, cap. 26, 27.

rip girmemekte serbest bırakıyor. Dahilî kuvveti, birliği, tabiatıyla, orta çağ birliği ile musabaka yapamaz. Bu birlik Rusyaya karşı kapalıdır. Hudutları burada bitiyor, fakat bunun sebebi yalnız şark dini değildir. Çünkü bu takdirde Bizans'ın da hariçte kalması lâzımdı, halbuki böyle olmadı. Rusya şimdiye kadar Avrupa hayatında yer almamıştı. Türk-Tatar devletlerinin mütehavvil hakimiyeti altında kaldı. Garp kültürünün akisleri bile oraya ulaşmadı, zaten o birliğe girmek de istemiş değildi, geri ve iptidai kültürü ve devlet hayatı onu kıt'anın herhangi bir devletinden daha ziyade şarka bağıyordu. Rusyanın hududu ayırıcı bir hat, bir duvardır. Bu hududun bu tarafında Avrupa başlıyor²⁵. Bu Avrupa henüz kapalı bir kültür birliği değildir: bazı devletler daha canlı bir birlik olarak görünmüş değildir. Bu birliğin âzaları kat'ide olmamıştır. Aralarında değişiklik, mübadele vuku'bulabilir, fakat işte bu Avrupa biraz sonra orta çağ hristiyan birliğinin yerini almaya namzeddir²⁶.

XV. asır başında teşekkül eden bu birlik bütün inancını izansa tevcih etmiştir. XIV. asır ortasında Paleologların türklerle sulh yapmış olmalarına ve Gelibolunun kaybedilmesi onların suçu bulunmasına rağmen²⁷ yirmi yıla yakın bir zamanlık dostluk münasebetlerinin yerine tekrar husumet kaim olmuştur. Romaya, birbirini takiben türk akınları haberi gelmekte ve müşterek tehlike, asırlık kinin arkasında mütemadiyen alevlenen birbirine sarılma hissini uyandırmaktadır. Vaziyeti henüz tehlikeli addetmiyorlar ve Papa bile ancak daimî surette şehrin sükûnetini bozan türklerden bahsetmektedir²⁸. Yalnız asrın sonunda Papanın mektuplarındaki eda birdenbire değişiyor, ciddi bir renk alıyordu. İşte 1400 de Papa Boniface dinsizin sayısız tahripçi ile hristiyanlığın temellerini kazdığını bildirmektedir. Halbuki, hristiyanlığın bir kalesi olan, İstanbul Bayezidin eline geçerse bütün hristiyanlık zarara uğriyacaktı²⁹. Garp hristiyanlığı şark hristiyanlığını kendinden addetmektedir. Türkler aleyhindeki hissî birliğe giriyor, hatta askerî kudretini izam ederek daha doğrusu, dahilî zaafalarını tanıyarak, hristiyanlığın müdafaası gibi ulvî bir rolü deruhte ediyor.

Bizans İmparatorluğu bu anî sempatiye lâyık görünmüyor. Avrupa ile hiç bir tesanüt hissetmiyor, Roma aleyhindeki an'anevî husumetini şimdi

25 *Ayni yer*, c. 33.

26 Werner Fritzmeyer, *Christenheit und Europa*, Berlin 1932, 18-29.

27 Hammer, *Ayni eser*, I, c. 3-4.

28 *Mon. Vat. H.* 1/4, 98.

29 «Cevitas, quae propugnaculum Christianitatis existit, in manus ipsius veniat Bajazetis... in quanto periculo foret universitas Christiani Constituta». Raynaldus 27, 69.

yeni birliğe naklediyor, koyu taassubu sebebiyle, garpten ziyade ekseriya ve memnunlukla türklerle iltihak ediyor³⁰ ve tabiidir ki propugnator rolünü vazifesi veya mecburiyeti olarak tanımıyor. Türklerle mücadeleden mümkün olduğu kadar çekiniyor ve taarruz doğrudan doğruya ona taalluk etmiyorsa kınıldanmıyor bile... İmparator Mehmed I. ile sıkı dostluğunu muhafaza ediyor, beriki onu İstanbulda ziyaret ediyor, halkın alkışları arasında birlikte sandal safası bile yapıyorlar³¹. Uzun türk harpleri esnasında İmparatorun her hangi bir devlete veya millete para ile veya askerle, gizli veya aşikâr olarak yardım ettiği hakkında tek bir vesikamız bile yoktur. Türklerden daima korkakça sulh istiyor, onlar ise gittikçe daha ağır ileri sürerek buna razı oluyor. İmparator Jean, XV. asır iptidasında İstanbuldan maada bütün arazisinden feragat etmeye ve vergi vermeye mecbur oluyor³².

Bizansın yabancı bir elde bulunması türklerin yolunu kestiği için, bir kaç sene fasıladan sonra, türkler tekrar hücum ediyor. İmparatorluk, her tarafının düşmanla sarılmasından ümitsizliğe düşerek, Romaya iltica ediyor, türkler aleyhine yardım rica ettiği vakit 1439 da Floransa'da şark ve garp kiliseleri arasında bir anlaşma yapılıyor³³. Papa hristiyan hükümdarları Bizansa yardıma davet ediyor: hepsinin hristiyanlığın şark kalesini müdafaa borcudur³⁴. Mamafî bu iki âlem arasında içten içe bir kin ve ümitsizlik devam etmiştir³⁵.

Türkler hemen hemen hiç bir maniaya rastlamadan ilerliyorlar. Bizans artık hesaba katılır bir set olmaktan çıkmıştır. Küçük balkan devletleri de onları tevkif edemediler. Çok defa durdurmak istemediler bile... Balkan yarımadası milletleri garp kültür birliğine asla dahil olmamışlardı, bir çok mezheplere ayrılan küçük küçük milletler arasında katolilkiği ancak mütemadi harplerle, cebirle, ismen, muhafaza etmek mümkün olabiliyordu. Bu milletler kendilerini türklerle karşı yüksek bir kültür seviyesinde görmüyor ve hissetmiyorlardı. Aralarında esaslı bir ahlâkî ve ideolojik ayrılıklar mevcut değildi. Türkler can düşmanları değildir, onlarla anlaşmak, dostluk kur-

30 Pastor, *Geschichte der Päpste*, I, 570-609.

31 Hammer, *Ayni eser*, I, 384-387.

32 J.W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanisches Reiches in Europa*, I, 525-529.

33 Pastor, *Ayni eser*, I, 333.

34 «Civitate illam Constantinopolitanam, in Oriente Christianorum arx et munimentum», Raynaldus 28, 402.

35 Aeneas Sylvius'un şu sözlerini zikretmek kâfidir: «Muhammed, dinini İmparator Heraclius'un telkini üzerine tesis etti. Klagschrift über den hochschädlichen Verlust der Christenheit vor dem laidigen Turcken. 1615.

mak küçüklük sayılmaz, bilâkis iç mücadelelerinde daima kıymetli bir taraftar ve müttefik olarak rol oynamaktadırlar. Bosna baştan itibaren türklerle dosttur, hükümdarlarının tahtını ve muhtariyetini muhafaza etmek gayesiyle hanedan menfaatını temin etmek üzere türkler aleyhine her şeyi yapmasına ve kendini Papaya tabi kılmasına rağmen...³⁶.

Sırp Gespotu da, türkler aleyhindeki harplerinde yardım etmediklerinden dolayı, müttemadiyen tebasından ve bogomillerin hristiyanlardan ziyade türklerle müttemayil olmasından şikâyet etmektedir³⁷. Kosova muharebesinde sırp kırallığı sona eriyor. Halk hristiyan kalıyor³⁸, fakat menfaatleri için türklerle ve macarlarla aynı şekilde dostluğu idame ettiriyorlar. Harpte ölen Lazar'ın kızı Milieva ve bilahara Brankoviç Jorj'un kızı hareme dahil oluyor, daimî iç mücadelelerinde türk yardımı için kavga ediyorlar³⁹. Ve putperest yardımıyla harp yapanı hiç birisi hain telâkki etmiyor ve hiç birisi bundan hicap duymuyor. Her sene vergi veriyorlar ve muahhar harplerde -Niğbolu, Ankara- sırp lar türklerle birlikte harp ediyorlar. Milis kuvvetler olarak ,martalozlar gibi, bütün türk akınlarında bulunuyorlar, hristiyanları öldürüyor ve esir ediyorlar⁴⁰. Sırp dinastisi ve milleti hristiyan Avrupa birliği müdafileri ve azası arasından çıktı.

Bulgaristan Sırbistandan ancak bir kaç sene fazla yaşıyor ve daima Bizans İmparatorluğu ile olan ihtilâfları onun bütün kuvvetini işgal ediyordu. Hiç bir zaman türklerle mukavemet edecek bir kuvvet addedilmemişti⁴¹.

Moldva ve Eflak ahalisi de keza Garple hiç bir birlik hissetmiyordu. O vakitki Avrupanın belki en iptidai kültürü halkından hiç kimse bir şey umamazdı. Menfaatleri icap ettiği vakit hiç bir vicdan azabı duymadan hristiyanlara ihanet ettiler ve daimî surette itimat edilemez halleriyle en mühim dakikada hristiyan işini gerilettiler⁴².

36 Raynaldus 28, 136.

37 Thallóczy Lajos, *Bosnyák és szerb élel-s nemzedékrajzi tanulmányok* (Boşnak ve Sırp biyografi etüdleri), Budapest 1909.

38 Sırp idarecilerinin ve yüksek ailelerinin büyük miyasta İslamı kabul etmeleri ancak XV. asır ikinci yarısında vuku bulmuştur. L. Thallóczy, *Aynı eser*.

39 Thallóczy, *Aynı eser*, 8-10.

40 Hammer, *Aynı eser*, I, c. 8-12.

41 Jireček, *A bolgárok története* (Bulgarların tarihi), c. 3.

42 1448 deki Kosova muharebesini hatırlamak kâfidir. O zaman voyvoda Dan'ın adamları, muhtemel Türk muzafferiyeti halinde Padişahın kendilerinden intikam alacağı mülâhazasıyla, Türkler tarafına geçmiş ve bu suretle harbin kaderini değiştirmişlerdi. Hóman-Szekfü, *Nagzar Történet*, 3, 195; Hunfalvy Pál, *Az oláhok*, 1894, 2, 113-114.

Mehmet I. 1413 de tahta çıktığı vakit, bütün Balkan ona tabi oldu. Sarayına birbirini takiben Bizans İmparatoru Manuel'in elçisi, sırp, bulgar ve ulahların elçileri, anya beyi, Lacedaemon despotu geliyorlar⁴³. İçlerinden her biri görünüşte muhtardır. Fakat hiç biri türklerle mani teşkil edemiyor.

Balkan yarımadası milletleri Garbin dostluk elini kabul ve onunla birlikte bir mukadderat birliğini taahhüt etmediler. Küçük birer devlet olmaları, türklerle çatıştıkları takdirde mahvolacakları muhakkak bulunması gibi zarurî halleri onları buna mecbur etti. Fakat bu zaruret hislerinde hiç bir antipati ile çarpışmadı. XV. asır boyunca Papalar Balkanı hiç değilse manen kazanmak için sık sık teşebbüsler yaptılar ve birbirini takiben buradaki hükümdarlara mektup gönderdiler, ekseriya onlar «Christianae religionis propugnacula» diye tesmiye ediyorlar. Fakat bunu yalnız Papalar yazıyorlar ve ancak siyasi bir hareket olmak üzere, hiç bir ciddi temele istinat etmeden teşci ediyorlar.

Türklerle karşı müttehit cephe bozuldu. Balkan bundan ayrıldı. Garp kültürünün noksanlığı, ortodoks mezhebi, daha ziyade şarkta müttemayil mezheplerin prensipleri birleşmeyi imkânsız bıraktı. Coğrafi, tarihi ve kültürel âmiller Avrupayı şark yarımadasından aynı derecede ayırdı, ve burası merkez İstanbul olmak üzere nihayete kadar ayrı bir kültür muhiti olarak kaldı. Garp beyhude yere birleşmeyi ve mukadderat birliği husule getirmeyi istiyor, Şark bu ihtiyacı duymuyor ve onu reddediyor. Mamafi Balkan buna rağmen bir kahraman yaratmıştır: Castriota Jorj, İskender Bey. Küçük bir sahada olmakla beraber senelerce türk ilerleyişini durdurdu ve hayrete değer bir iktidarla zafer üstüne zafer kazandı. İlk muvaffakiyetlerinden sonra⁴⁴ adı bütün Avrupaca tanınıyor. Papa Nikola V, İsa'nın kahraman askeri, hristiyanlığın kalkanı ve duvarı tesmiye ediyor⁴⁵ ve büyük zaferler ümidiyle Avrupa'nın büyük devletlerinden yardım istiyor. Napoli kralı Alfonso bir mikdar ücretli asker gönderen yegâne adamdır. O da mukaddes iş için heyecan duyduğundan değil, Balkan'ı kendi hakimiyeti altına almak hususundaki eski hayalini tahakkuk ettirmek istemesindendir⁴⁶. İskender bey bundan sonra da hayatının sonuna kadar harbetti. Muvaffakiyetlerinde çoğ-

43 Hammer, *Aynı eser*, I, 362.

44 1443'e kadar padişahın yanında rehine idi, bu tarihte vatanına kaçmış ve ilk zaferini, Varna muharebesi sırasında Debre'de kazanmıştır.

45 «Strenuissimus athleta Christi». Raynaldus 28, 385. «Tu vero tanquam fortis athleta et verus propagator fidei Christiani», *Aynı yer*, 29, 108. «Deus... te quasi obicem et murum firmissimum ad resistendum opposuerit», *Aynı yer* 29, 144.

46 Pastor, *Aynı eser*, I, 721.

rafi vaziyetin fevkalâde müsaadesi de şüphesiz büyük bir rol oynamıştır⁴⁷. Fakat, o kadar heyecan ve gayretle her halde onun gibi hiç biri türklere karşı döğüşmemiştir⁴⁸. Ölümünden sonra asrın ikinci yarısında Arnavudluğun mukadderatı taayyün etti, bu kahramanın kaybolmasından sonra bu millet de komşularının misalinin takip etti. Fakat İskender bey adı türk devrinin sonuna kadar bütün Avrupada akis yapmıştır. Hayatı hakkında darb-ı meseller, efsaneler çıkmıştır. Türkler ondan titriyor ve o milletin kelepçelerini allah tarafından gönderilmiş bir halâskâr sıfatıyla kırmaktadır⁴⁹.

Fakat Garp devletlerinde de herhangi büyük bir derecede harp arzusu yoktur. Venedik ve Cenova ordular teşkilinin bir deniz devletinin vazifesi olmadığı kanaatindedirler. Zaten bunlar türklere pekâla uyuşmaktadırlar. Onlara göre, türklere kim anlaşamıyorsa o harp etsin⁵⁰ Venedik bu hususta hepsini geçiyor ve türklere ittifak yapıyor, 1418 de Zsigmond aleyhine türk yardımcı kuvvetlerinden bile istifade ediyordu⁵¹.

Papa ümidlerini leh kiralına bağlamıştı ve Türkler aleyhine bir harp için onu teşvik ediyor, sonra şövalyelere teveccüh ederek⁵² her şeyi Kıbrıs⁵³ dan, Rodos⁵⁴ dan bekliyordu. Hristiyan hükümdarlarını sırasıyla teşci etmekte ve heyecana getirmektedir. Onları kurtarıcı, müdafî olarak vasıflandırmakta, fakat, bu müdafaayı yalnız başına kabullenecek kimseyi aramakta idi. Vaktiyle kralların kendilerini «athleta christi» ve «christi miles»

47 Bartholomeus Salignac 1522 de şöyle yazmaktadır: «Arnavudluğun bir kısmını kimse zaptedemez, zira tabii vaziyeti bunu imkânsız hale getirmektedir». *Biblioth. des liter. vereins.* Stuttgart 4, 96.

48 İskenderbey'den kral Ulászlo'ya: «velut piacula fumarent... Epirotica sanguine omnis Macedoniae angulus». Raynaldus 25, 407.

49 Barletius Marinus, *Historia de vita et rebus gestis Scanderbegi... 1505*. Daha 1665 de bile Vincent de Stochove, «L'Espée et Bouclier de la Christienté» diye selâmlamakta idi. *L'Othman ou l'abregé des vies des empereurs Turc*, Amsterdam 1665, 35-38.

50 Max Silberschmidt, *Das Orientalische Problem... nach Orientalischen quellen*, Leipzig 1923, 39.

51 L. Kupelwieser, *Die Kämpfe Ungarus mit den Osmanen, bis... 1526*. Leipzig 1895, 36.

52 Papa Bonifac IX. Ulászlo I (Vladislas I. Polonya kralı) hakkında: «ad defensionem et exaltationem Catholicae fidei, ipsius athleta promptissimi et pugilis indefessi ducitur incensanter». Raynaldus 27, 44.

53 «Cyprus, quod superioribus temporibus propugnaculum fidei catholicae erat» büyük bir tehlike karşısındadır. (1443), Raynaldus 27, 402.

54 Papa'nın fermanı (Bulla 1444): «religio ipse longo iam tempore tenuit in partibus orientis, unde privatus fuisset populus Christianus maximo firmissimoque praesidio adversus Christi hostes» Raynaldus 28, 424.

tesmiye ettikleri tâbirler şimdi artık boş ve mânâsız sözlerdir, tamamen Haçlı seferlerinden kalmış bakıyelerdir. Bu tâbirlere mânâ ve ehemmiyet atfeden, üzerine alan hiç kimse yoktur. Lehistan alman şövalye tarikatı ile meflûç bir haldedir ve Rodos şövalyeleri ise Balkanlardaki çöküntüye cenup adalarından hiç bir suretle mâni olamamaktadırlar.

Endişe içinde bulunan garp umumî efkârının gözüne Macaristan şimdi çarpmıştır. Bütün Ortaçağda macarlar ve Macaristan üvey çocuk telâkki edilmiş ve garp milletleri bunları kendileriyle müsavi bir derecede addetmemişlerdir, o câmiadan hâriç saymışlardır. Uzun zaman bu sergüzeştân macarların çehresi canlı kaldı ve onlar asırlarca müddet hristiyanlığın eski düşmanları telâkki olundu. Onlara karşı allaha sığınarak müdafaayı yaptılar ve macarları yalnız kin ve nefretle düşündüler. Yakınlaşmayı, içlerine gelen bu yeni milletin kültürü ve devlet teşkilâtının şimdiye kadarki Romen-Cermen-Slâv milletlerinininkinden farklı olması ve bu milletin inkişafında bile Batı medeniyetinden ayrı tipler bulunması, güçleştirmektedir. Vaktiyle verilen hükümler uzun müddet yaşıyor ve asırlar geçtikten sonra bile, bu esnâda macarlığın büyük terakkiler kaydetmesine rağmen ve ona bir nazar atfetmemize lüzum görmeden, eski kronikleri zikrediyorlar. Bunun sebebi, Macarları, Şark'a olduğu kadar Lâtinlere ve Batı milletleri câmiasına da idhâl etmemeleridir. Macaristan, bütün ortaçağ boyunca sisli, müphem, efsânevi bir memleket olarak görünmektedir. Bâzen putperest, bâzen hristiyan, fakat daimâ exotik, masal diyârı, tasavvur edilemez imkânsızlıklar ve hârikalar yurdu olarak görünmektedir⁵⁵. Macarlarla en fazla temasda bulunan Almanlar, Çekler ve İtalyanlar XIV. ve XV. asırlarda da kendileri ve Macarlar arasındaki farkı hissetmekte idiler.

Freisingeni Ottó, Macarları bu memlekete lâyük olmyan müdhiş mahlûklar olarak zikretmektedir⁵⁶. Otokar, Béla IV.'ye karşı daimâ hristiyanlığın bayrağını taşımıştır ve Macarlardan, her zaman, putperest ve yarı vahşi diye bahsetmektedir⁵⁷. Morava ovasındaki muharebenin tasvirinde, putperest kumandanlara karşı, Macarları yarı putperest olarak tesmiye etmekte⁵⁸

55 Gjörgy János, *A Keresztényég védőbástija* (Hristiyanlığın Kalesi). *Magyarország Képe a XV. százdi Francia irodalomban* (XV. asır Fransız edebiyatında Macaristan), Budapest 1932; Türoczi-Trostler, *Ungarus Eintritt in das literarische Bewusstsein Deutschlands*, Deutsch-Ungar, Heimatsbil 1930.

56 Gesta Friderici I. Imp. I, c. 32.

57 Continuatis Lambacensis. Pertz, *Monum. Germ. Nist.* 9, 560, 13.

58 Continuatis Vindolonensis. *Ayni yer* 9, 790, 40.

ve daha 1328 de bile, barbarlar gibi, istihfafla anlatmaktadır⁵⁹. Cesaretlerini ve harpteki kahramanlıklarını herkes kabul ediyordu : Ok atmayı ve kılıç kullanmayı o kadar hârikulâde bir şekilde başarıyorlar ki, buna mukavemet etmek imkânsızdı⁶⁰. Fakat savaş esnasında dişlerini gıcırdatıyorlar, vahşice bağırıyorlardı ki, bu hareket şövalyeliğe kat'iyen kaabil-i te'lif değildir⁶¹. Bir def'a «Admanti Henrik» kuvvetleri bu macarların bağırmasından ürkererek kaçmışlardı bile..⁶². Kanaatkârlıklarına hayret etmektedirler⁶³ ve şarkvârî kıyafetleri ile alay konusu olmaktadır⁶⁴. Diğer taraftan, umumiyetle, karaktersiz, yeminlerine sadık olmıyan insanlar diye vasıflandırmışlar, buna tipik bir delil olarak da kraliçe Gertrud'un ölümünü ve hattâ sonradan Kis Károly hadisesini göstermişlerdir⁶⁵. Macarlardan tıpkı, aynı seviyede addettikleri Küçük Galıçya'daki Lodomeria prenslikleri gibi bahsetmektedirler. Bunlar da aynı suretle câmianın üvey evlâtlarıdır ve macarlara itimat besleyen tek insanlardır. Daha XII. asırda bile macarları «aziz hristiyan kardeş» saymakta ve zaman zaman dostluklarını izhar etmekte idiler⁶⁶.

Bu düşmanca telâkkiyi tesâdüfen Macaristan'a gelen seyyah şâirlerin medhiyeleri değiştirmemiştir. Bunlar umumî efkârın temsilcisi olarak hesaba katılmıyorlar, samimiyetleri şüpheli görülüyor, manzumeleri için her vakit hüsrarla mukabele görüyorlardı. Vagy Lajos'un sarayını metheden Avusturyalı şâir Suchenwirt Péter, Zsigmond zamanında Teichner, bilâhare, macarca bilmekle iftihar eden Wolkanstein Oswald ve sonuncu olarak Lárzló V. zamanında Beheim Mih bile umumî efkâra bir tercümandırlar, ne de ona bir istikamet vermekte rol oynamaktadırlar.

Papa'nın dâimâ macarlığın hakikî ve sarsılmaz hristiyanlığını kabul etmesi, bunu her vesile ile tebarüz ettirmesi ve Macar hükümdarlarını öteki Batı hükümdarları ile müsavi addetmesi, hattâ onlara hususî vazifeler tevdi'etmesi keyfiyeti dahi Batı'nın bu hareket hattını değiştirmiştir. Macarlar

59 Benis v.Weitmil, Petzel et Dobrowsky, *Scriptis. Rer. Bohemic.* 2, 336.

60 Villani Matteo *Croniche* 6, c. 54.

61 Peter v.Zittau, Dobner, *Mon. Hist. Bohemic.* 5, 336.

62 *Rimes Kronika* c. 285.

63 *Aynı yer*, c. 59.

64 *Aynı yer*, c. 57.

65 Bertrandon de la Brocquière, *Brüssell Oknt.* 4, 314.

66 Hodinka Antal, *Az Orosz évkönyvek magyar vonatkozásai* (Rus kroniklerinin Macarlara dair kayıtları), 151; Dlugoss, *Hist. Polonicae*, libri XII. (ed. van Huyssen) I. 10, 302; Kezâlık Wallachi, *Aynı eser*, 46.

hristiyanlığı kabul ettiklerinden beri bu dinin her zaman sadık evlâdları olmuştu. Doğudan gelen putperest hücumlarına, Peçenek, Kuman ve Tatarlara karşı koymuşlar ve Kroniklerin de onlardan, daha önceleri Batı'nın kendilerinden bahsettikleri şekilde bahsetmişlerdi. Macar kralları Batı'daki büyük devletlerin hânedanları ile sıhriyet tesis ettiler. Macarlık Batı medeniyeti içinde yaşadı, kendisini bu câmianın bir uzvu saydı ve buna rağmen Batı komşuları onu bir yabancı addettiler, uzaktan gelen ve bir türlü intibak etmek istemeyen bir yabancı telâkki ettiler ve bu keyfiyeti onlar anlayamadılar. Macaristan hakikatte Batı'ya dahil olduğu halde, zevâhir, onun haricinde kaldığını gösteriyordu.

Şimdi Türk tehlikesi, Macaristan'ın şeklen kabulünü ve aynı hakları hâiz olduğunu onlara tasdik ettirmektedir. XV. ve bilhassa XVI. asırda Avrupa, Macaristan'ı ve Macarları Türk meselesi dolayısıyla gördü, Macaristan hakkındaki fikri türklerle münasebettardır. Macarlar tarafından kaybedilmiş veya kazanılmış harpler, müsâit veya gayri müsâit şekilde cereyan eden seferler umumî efkârı ifratları tefrite düşürüyor. Batı'nın Macaristan'ı kat'i surette kendisinden sayması, Macarları artık bir yabancı olarak görmemesi, onu bir düşman telâkki etmemesi ve eski kroniklerin Macarlar hakkında yürüttüğü kanaatin kökünden silinmesi için evvelâ Macarları tanımak lâzım geldi. O vakite kadar Türklere karşı müdâfi diye düşünülen veyâ hakikaten bu vasfı taşıyanların düşmesi lâzımdı. Türk meselesindeki her milletin tam ilgisizliğini Avrupa'nın görmesi icap etti. Ancak o zaman dikkatini Macarlara çevirebildi.

Niğbolu harbinde Fransızlar ve Almanlar taarruza Macarların başlamasını hiç bir suretle kabul etmek istemezler; Zsigmond, kendilerinin türk usûlünü onlardan daha iyi bildiklerini beyhûde yere anlatmaya çalışır⁶⁷. Saint-Denyn'li râhip ise muharebe hakkında bilgi verirken, Fransızların Türkler tarafından kuvvetle tazyik edildiğini gören Macarların onlara yardım edecek yerde korkakça ve alçakça kaçmak suretiyle hâinlik yaptıklarından bahseder⁶⁸. Burgondia prensi Philippe IV.'ün saray müşâviri Bertrandon de la Broquière 1433 de Belgrad'dan geçtiği vakit kale muhafızlarının tamamının Alman olduğunu kaydetmektedir. Aynı suretle, türklerin haraç

67 «Hungaros præmittere, qui mores Turcarum melius nossent», *Fejér. Cod. Dipl.*, 10/8, 679.

68 Aynen kaydeden Bârczay, Nikápoly (Niğbolu), *Hadt. Közl.* 8 (1894), 593. Diğer kaynaklar buna dair hiç bir bilgi vermezler, hattâ bazıları Macarlar hakkında tasvipkâr ifadelerde bulunurlar (*Aynı yer*).

güzarları olduklarından dolayı Sırp'lardan çekinmek lâzım geldiğini, Macarların ise Türklerden son derecede korktuklarını ve karşılına çıkar çıkmaz, kale ne kadar kuvvetli olursa olsun müdafaaya cesaret edemeyeceklerini bildirmektedir⁶⁹. Sigismund ve Albert'in kaybettikleri harplerin, her zaman yalan söyleyen Macarlar yüzünden olduğunu⁷⁰ Macarların ihâneti olmasaydı Türkleri Avrupa'dan kovmanın mümkün olacağını bildirdiler⁷¹. Bertrand de la Broquière, «itiraf ederim ki, gördüklerime ve işittiklerime göre Macarlara Türklerden daha az derecede inanılmaktadır» dediği vakit⁷², umumî itimatsızlığı biraz mubalâğalandırmıştı. Şu lâtince ifadelerle tavsif edilen Sigismund, «*pugil et athleta invictissimus orthodoxae fidei, adversus barbaras infidelium nationes*», *tamquam scutum atque murum inexpugnabilem mostraeque et christianae fidei fortitudinis brachium*» olarak Türklerle karşı koymaktadır⁷³. Albert'de dahi *ad propugandam fidem catholicam* için her türlü meziyetin mevcut olduğu bilinmektedir⁷⁴. Fakat bütün bunlar Macar kralına âit vasıflar olmayıp Alman İmparatoruna, hattâ, onlara göre tâbi bir vazifeli gibi Macar kralları bulunan Sigismund ve Albert'in şahıslarına mahsus vasıflardır. Papa'nın Ortaçağ'da daimâ kabul ettiği ve her vesile ile tebarüz ettirdiği, Macar kralının daimî savunma vazifesini, Batı, hâlâ diğer bütün hükümdarları gibi İmparatora tâbi bir iş addetmektedir. 1438 tarihli bir mektup, Albut'e, İmparatorluğun işinin birinci plânda geldiğini ve zâten, eğer bu otorite Macarlara daimî surette yardım etmemiş olsa, onların Türklerle mukavemet etmiye muktedir olamayacaklarını bildirmektedir⁷⁵. Macarları, ekseriyâ, İmparatorların karşısına fenâ niyetli bir millet olarak çıkarmaktadırlar: Macarlar Almanlardan nefret ederler, Türkler aleyhine harbe gitmeye mütemâyil değildirler, Macarlarla olan ezeli harp İmparatorluğun bütün kuvvetini işgal ediyor ve hristiyanlık vazifelerini yapmaya mani oluyor⁷⁶.

69 «Les Hongres Craignent et doubtent tant, que si le turc venoit, ilz noseroient garder ladicté place contre lui a tout sa puissance», *Brüssell Okmt*, 4, 304.

70 Aeneas, in Hungaria multi fuerunt, quibus menolacia erant usui. *F.R.A.*, 2/61, 506.

71 Fejér 11, 390.

72 «J'avoue que d'après, l'idée que m'ont donnée d'eux ceux que j'ai hautés je me fierois moins à un Hongrois qu'a un Turc», *Brüssell Okmt*, 4, 313.

73 Raynaldus 28, 37.

74 Raynaldus 28, 274.

75 Fejér 11, 48.

76 *F.R.A.* 2/61, 186; Fejér 11, 389.

Balkan yarımadası, artık Türk harekâtında bir engel değildir. Türk hücumları şimdi Macaristan hudutlarında, çok defa da, memleketin iç kısmında karşılanabilmektedir. Albert, hemen bütün hükümdarlık senelerini Türk harpleri ile geçiriyor, gittikçe yaklaşan Türk harpleri ise Avrupa'yı daimî bir asabiyet içinde bulunduruyordu. Macaristan hakkında, Macar-Türk ordularının mücadelesine dâir, İmparator ve Macar kralı hakkında haberler geimektedir. Bu mukavemete ne dereceye kadar itimat edilebileceği bilinmemekte ve zaman zaman fikirlere şu soru takılmaktadır: Macarlar mağlûp olursa veyâ Türklerle iltihak ederlerse ne olacaktır?⁷⁷ Öyle anlaşılıyor ki, kaderleri Macarlara bağlıdır, kralları milleti harbe sevk ve milleti de onları takip edebilecek midir, yoksa, düşmanla anlaşacak mıdır? İmparator olan Sigismund ve Albert'in uhdesinde bulunan hristiyanlığı müdafa vazifesi Macar kralına terettüp etmekte, İmparatorluk ve Macar tacı aynı şahısta birleşmediği takdirde, derhal, Macar kralının din müdafiliği mecburiyeti imparatorluk sıfatından ayrılacaktır.

Ulárló'nun kral seçildiği haberi üzerine, Batı, memnuniyetle ve güvenle ona teveccüh etmektedir. Allah tarafından «*Christianae reipublicae propugnaculum*» olarak gönderilmiş gibi onu selâmlıyordu ve yeni bir Büyük İskender gibi putperestleri Ganj'dan öteye kadar kovalıyacağını ümit ediyordu⁷⁸. Fakat bu vazife Macar kralınıdır, Macar kralı sıfatıyla bu şerefli mücadele Ulárló'ya terettüp etmekte idi. Şahsî meziyetleri, putperestlere karşı olacak bir harp için herkesçe mâlûm arzuları, onu bu iş için müsâit bir hâle getirmektedir. Ancak Macar tacı olmaksızın hiç biri Ulárló'yu bu harekete mecbur edemez. Nasıl ki, 1440 dan önce kendisinden hiç kimse Türklerin kovulmasını beklememekte idi. Putperestlere karşı hristiyanlığı savunma, bundan sonra artık İmparatorun vazifesi değildir ve onun Ortaçağ'daki din müdafiliği rolünü herkesin gözü önünde Macar kralı üzerine almaktadır.

Ulárló devrinin başarıları, Hunyadi'nin uzun seferi, Macaristan'ı birdenbire her yerde meşhur bir hâle getirmişti. Avrupa'nın, nihayet birisinin çıkıp da Türklerle mücadeleyi ciddi bir şekilde kabul etmeye mütemâyil ve bu hususta muvaffak da olduğunu görmekteki sevinci derhal ümit verici bir hava yaratmıştır. Bu âna kadarki Macarlara karşı olan kayıtsızlığını telâfi etmek istiyor, ve her türlü sitâyışkâr sözlerle onu iltifata garkediyordu. Daha

77 İmparator Fredrik'den meçhul birisine, *F.R.A.* 2/42, 7.

78 Fr. Filelfus, *Epistolae Brixiae 1485*, I. n. Vlaszlo'ya.

1439 da bile, Macarların, Türklere yalnız başlarına karşı durabilecekleri, sâdece iyi bir kumandana ve bir iç-düzene ihtiyaçları bulunduğu hakkındaki iddialarına karşı alay etmişlerdi⁷⁹. Halbuki şimdi aynı kimseler, Macaristan'ı, «mevcudiyeti her memleketin huzurunu temin eden ve sükûtu umumî bir harâbîyi vücuda getirecek olan»⁸⁰, muazzam bir devlet, hristiyanlığın kalesi ve kalkını tesmiye etmekte idiler⁸¹. Ulárzló'ya her taraftan muvaffakiyet temennileri gönderiyor, mücadeleye teşvik ediyorlardı⁸². Papa ise, mukaddes Roma kilisesinin hâmisî ve bir müdâfîi sıfatıyla ona kumandanlık asâsı ve kılıcını göndermişti⁸³. Şan ve şerefın arslan hissesi, Avrupa'nın nazarında ancak şimdi beliren ve seferin bütün muvaffakiyeti kendisine âit bulunan Macar kumandanı Hunyadi'nindir. Papa Engenius IV. neşrettiği fermanda ona Tanrının elçisi ve aziz çocuğu tesmiye etmektedir⁸⁴. Macar kahramanlığını ondaecessüm etmiş görüyorlar ve Türkleri mağlûp etmek düşüncesi, ölümüne kadar, onun adından ayrılmaz telâkki edilmektedir.

Avrupa'daki umumî heyecan yeni bir haçlı seferi fikrini meydana getirmiş, büyük plânlı hâlâ büyük karışıklıklara sebep olmuş, Ulárzló yemin ile teyid ettiği Türk muahedesini, haklı veya haksız, bozmuş, bu yüzden dış yardımın büyük bir kısmı geri kalmış, Varna'da Macar ordusu harbi kaybetmiş ve Ulárzló da harp meydanında maktul düşmüştür.

Evvelce o kadar birlik hâlinde bulunan umumî efkâr parçalanır, bütün mağlûbiyeti Macarlara yükleyenler vardır. Bâzıları, Papa'nın elçisi (legatus) Kardinal Julien'i, yanında fazlaca para bulunduğunu zanneden Macarların öldürdüğünü iddia etmişlerdir. Yaralı olarak kaçan ve atını bir gölün ke-

79 «Exinde dicunt (yani Macarlar) Hungari satum esse virium... Teucris resistendere... sed solum ordinem et caputdeesse», Fejér 11, 389.

80 Schlick'den Kardinal Gáspár Julian'a: magna res Hungariae est, multos viros habet, multasque vires. *F.R.A.* 2/62, 149.

81 Schlick'den nádor Hédervary L.'ye: «regnum illud (Macaristan) Christianitatis clipeus et murus adversus fidei hostes existat... ex quo sicut cum bene habet, omnia Christianorum regna fructum percipiunt, sic cum opprimitur, detrimentum eius commune esse videtur». *F.R.A.* 2/62, 9; ayrıca bk. *Aynı yer*, 51.

82 Aragonya kralı Alfonso: «Victoriam et immortalem glorie triumphum... audivimus... summo studio gratulamur». Thallóczj, *ayni eser*, 419. Skanderbeg: «utinam vellut Deus opt. max. Wladislae, ut non iaceret diutius... in eo squalore Europa ab impio opressa Amurate, non velut piacula fumarent toties Hungarico Cruore Basileenses ac Varnenses Campi». Raynaldus 28, 407 v.s.

83 Fraknói vilmos, *Magyarország egjházi és politikai Összekötetése a romai Szentszékel* (Macaristan'ın Roma kilisesi ile dinî ve siyasi münasebetleri), Budapest 1901, 2, 55.

84 Raynaldus 28, 401-402.

narında suladığı sırada gizlice ona yaklaşarak hançerlemişler ve cesedini orada bırakmışlardı⁸⁵. Sofia, Polonya kraliçesi, açıktan açığa Macarları hıyanetle ve korkaklıkla itham eder: Gûyâ Macarlar kralı aldatmış ve kaçmışlardı, Leh süvarileri ile yalnız kalan kral Ulárıló da muazzam Türk ordusunu beyhude yere yarıp geçmeye teşebbüs etmişti. Halbuki Ulárıló'yu, başa çıkamadıkları Türklere karşı mücadelelerinde, kendilerine yardım etmesi için Macar tahtına bizzat onlar çağırılmışlardı, şimdi de böyle muâmele ediyorlardı. Bu ithamı, o devirde önemli bir kimse olan Aeneas reddetmiş ve Kraliçeye, Macarların Türklerin önünden hiç bir vakit kaçmadıklarını ve zâten Macaristan'ın Lehistan'ı her sâhada geçtiğini ve asla Leh yardımına muhtaç olmadıklarını bildirmişti⁸⁶.

Macaristan'ın Varna'dan sonraki iç mücadelelerini Avrupa endişeli bir nazarla tetkik etmektedir, zirâ «bunlardan bütün hristiyanlık için telâfisi kaabil olmyan zararların çıkabileceğini» düşünmektedir⁸⁷. Papa Eugenius IV. Türklerin, birbirleri ile mütemadiyen kavga eden Macarları kolaylıkla mağlûp, komşu devletlere tecavüz edeceğinden, buraları yakıp yıkacağından ve hristiyanları esârete mahkûm edeceğinden korkmaktadır⁸⁸. Daha sonra, Nicolas V., Roma kilisesine ve hristiyan-dinine dâimâ o kadar sadık olan ve dinsizlere karşı bir çok fedakârlıkla o kadar çok harp eden bu memleketin, bütün hristiyanlığın büyük zararına Türklerin darbeleri altında ezilmesi için hiç değilse Macarlarla İmparator arasındaki sulhu kuvvetlendirmek istemişti⁸⁹. Aeneas, müheyyic bir kuvvetle, memleketin iç çöküntüsünü şöyle tasvir ediyor: *Cui olim vix simile sol vidit*. Eski Macarlar mezarlarından kalksalar yurtlarını hemen hemen hiç tanıyamıyacaktırlar: Kırılmış, parçalanmış ve bâzı kısımların birbirleriyle alâkası bile kalmamıştır⁹⁰.

85 Raynaldus 28, 423.

86 *F.R.A.* 2/61, 508-522.

87 İmparator Frederik III: «ipsius regni, quod singulare scutum Christianae religionis existit, ex cuiusque ampliori dilaceratione toti fere Christianitati irrecuperabilia dampna atque pericula possent imminere». *F.R.A.* 2/42, 7 n.

88 Raynaldus 28; 451.

89 «Nos igitur considerantes, quod regnum praedictum (Macaristan) quod semper devotum Romanae Ecclesiae et Apostolicae Sedi et tamquam fidei scutum immobile se praebuit contra infideles, et pro Christianorum defensione pugnavit multa dampna et detrimenta in defensione huiusmodi sustinendo, mutuis bellis et dissensionibus debilitaretur, multa et gravia scandala possent verisimiliter provenire, et ex eorum intestinis bellis et calamitatibus Teucris confisi, facilius suas vires extenderent in detrimentum et oppressionem populi Christiani», Raynaldus 28, 499.

90 Szécsi D.'den Estergon arşevkine yazılan mektup, *F.R.A.* 2/61, 548-558.

Hiç bir yerden yardım beklenemez. İstikbal hakkında endişe duyulmakta ve karanlık görülmektedir. Fakat, Macaristan'ın kaderinden fazla bizzat kendilerinden korkmaktadırlar. Hakikatte Macaristan ile yalnız Papa ilgilidir ve hükümdarlara hiç durmadan mektup gönderir, ancak bundan hiç bir sonuç elde edemez, âdetâ rehberliği kaybetmiştir⁹¹. Hristiyanlık, müşterek gaye uğrunda hiç bir şey fedâ etmeğe mütemâyil değildir, Türkleri mağlûp etmek için müsâit dakikanın farkına varmak istememektedir⁹². Papa'nın ve Aeneas Sylvius'un her türlü gayretleri beyhudedir ve hristiyanlığın nöbetçisi yardıma muhtaçtır, Macarlar bizim için kanlarını dökmektedirler, onların göğüsleri bizim kuvvetli duvarımızdır» diye mütemâdiyen söylemeleri faydasız kalmaktadır⁹³. Macaristan'ın yakın bir istikbaldeki sükûtundan müteessirdirler, güzel sözlerle «dinlerinin sarsılmaz kuvvetini» harekete getirmekte⁹⁴, fakat, bunu lâfzan tanımaktan başka hiç bir şey vermemektedirler. Mağlûbiyetler bir zaman için büyük bir heyecan uyandırıyor, harpte ölen kahramanlara ağlanıyor⁹⁵, yeminler yapılıyor, sonra her şey eskisi gibi kalıyor.

Bu esnada, Kostantinopolis (İstanbul) korkak bir hareketsizlik içinde yaşamakta ve bu hâliyle Batı'nın kayıtsızlığını bir kat daha arttırmaktadır⁹⁶. Ondand gittikçe daha az bahsedilmekte; bu sefer, Macaristan meselelerinin merkez noktası hâline gelmektedir. XV. asır ortasında, umumî efkârda gittikçe daha fazla nisbette kökleşen kanaat, Bizans İmparatorluğu'nun, Balkanların veyâ şövelyeye tarikatlerinin değil, ancak Macaristan'ın hristiyanlığın kalesi ve «*propugnaculum et antemurale christianitatis*» i olduğudur.

Bu sırada endişe verici haberler gelmektedir. Mehmet II. İstanbul'u almadıkça rahat etmeyeceği hakkında yemin etmiştir. Kritobulus'un mubalâğalı bir şekilde kaydettiği gibi, Rumların kendisine karşı harp yapmaktan ve tahrikâtta bulunmaktan hiç bir fâriğ olmamaları onu intikama sevk etmiştir⁹⁷. Hristiyan dünyası bu haberi şüphe ile karşılamaktadır. Çünkü, şim-

91 Aeneas'dan Prokop v.Rabstern'e, *F.R.A.* 2/68, 242.

92 Aeneas'dan Sentleben Henrik'e: «dormiunt nostri principes, de salute communi nemo cogitat», *F.R.A.* 2/68, 242.

93 «Ungari... quidum nostrum servant, sanguinem fundunt suum... quorum pectora nostri sunt muri». Frecher, *Rer. Germ. Scripts.*, 2, 26.

94 Murus Christianae religionis et nostrae fidei solidus paries», *F.R.A.* 2/64, 24.

95 Msl., Kosova muharebesinde (1448) maktul düşenlere birer semavi taç kazanmış martirler (şehitler) olarak ağılamaktadırlar. *F.R.A.* 2/67, 73.

96 fr. Kayser, Papst Nikolaus und das Vordringen der Türken, *Hist. Jahrbuch*, 6 (1885), 208.

97 Mehmed II'nin hayatı, Macarca terc. Szabó Károly I, 69.

diye kadar bir çok def'alar buna benzer haberler gelmiş ve bu haber daima yalan çıkmıştı. Fakat, Türkler hücum etseler bile elde edebilirler. Türk ordusunu Batı Avrupa, hâlâ, hiç bir nizam ve disiplin tanımayan, iptidâî teçhizatlı bir sürü addetmektedir. Halbuki, Bizans, gözlerinde muazzam ve kuvvetli bir devlet olarak yaşamaktadır, tek başına da Türk hücumlarını kolaylıkla tardedecektir. Muhakkak ki şehrin yine paraya ihtiyacı vardır, tehlikeyi mübalâğalandırarak bu parayı koparmak istemektedir⁹⁸. İstanbul'un sükûtu haberi sâkin ve kayıtsız bir şekilde karşılanmıştır. İmparator Fredrik bu mâtem haberi üzerine gözleri dolar ve günlerce duâ yerinde diz çökerek ibâdet eder⁹⁹. Aeneas'a bu fecî hâdiseyi elleri titreyerek yazar, fakat ıztırabını kelimelerle ifadeye muktedir olamaz. Şehrin alınmasıyla hristiyanlığın bir gözü kör oldu, bir kolu kesildi¹⁰⁰. Papa ve Kardinaller Meclisi, cihanşümül bir hâdiseye cereyan ettiği ve «hristiyanlığın en şarkdaki kalesinin düşüğünü hissediyorlar¹⁰¹. Papa, Türk Sultanını hristiyanlık aleyhindeki hareketin başı addeden ve her hristiyanı büyük bir haçlı seferine çağırarak bir berat neşretti¹⁰². Bütün Avrupa ümitsizliğe düşmüştür. Korku ve heyecan bilhassa ilk zamanlarda çok büyüktü. İlk teessüflerden sonra tazelenen eski husûmet her bakımdan rumları itham etmekle beraber, Batı'nın nazarında, Türkler birdenbire tehlikeli bir şekil almışlardır. Türklerin ilerlemesine karşı hiç bir harekette bulunmamakla rumlar itham edilmektedir ve buna inanlar çoktur. Bunlara göre Rumlar, Lâtin kilisesine karşı Türkleri tercih etmektedirler. Bazılarına göre ise, birleşme hareketlerine kat'î surette son vermek için bizzat kendileri teşvik etmiş ve çağırılmışlardır¹⁰³. O vakitki mektuplarda, Rumların muntazam bir harb bile yapmadıkları gibi bu âkibeti hak ettikleri ve sayısız günahları için bunun Allah tarafından kendilerine bir mücâzât olduğu yazılmaktadır¹⁰⁴.

Türkler şimdi Avrupa'nın en mühim bir problemi hâline gelmiştir. Her göz korku içinde istemiyerek ona teveccüh ediyor ve artık bundan sonra ona büyük bir dikkat atfolunuyor. Türk ordusunun disiplinli idaresinde ve müslümanlığın müttehit, ahlâklı birliğinde gizlenen kuvvet ancak şimdi keşfo-

98 Aeneas, *Epistolae*, 162.

99 Aynı yer, 131, 679.

100 *F.R.A.* 2/68, 99; *Opera...*, 679.

101 Pastor, *ayni eser*, 1, 599-609.

102 Kayser, *Ayni eser*, 227-231.

103 Pastor, *Ayni eser*, 570-609.

104 N. Jorga, *Notes et Extraits pour servir a l'histoire des Croisades au XVe siècle*, Bucarest 1915, 4; 118 n.; 5, 29 n.

lanmaktadır ki, artık geç kalınmıştır ve Bizans imparatorluğunun ve kudretinin vârisi olan türkler Avrupa siyasetinin korkunç bir üyesi hâline gelmiştir. Daha asrın başında Manicheist'lerle, Bogomilerle bir tutulan, *vilissimi, barbari* gibi, bir düşman telâkki ediliyordu. Bertrandon de la Broquière, hristiyanları böyle kaba ve çirkin insanların hakimiyetleri altına almalarını büyük bir utanç gibi görmüştü. Zira, bunlar noksan teçhizatlı idi, onda birinin ancak yayı ve kılıcı vardı. Fransa'dan, İngiltere veyâ Almanya'dan kolaylıkla temini kaabil olan sâde 15000-20000 okcu ve silâhlıdan ve birkaç bin martalozdan mürekkep bir kuvveti kolaylıkla Belgrad'dan İstanbul'a sevk etmek mümkündür¹⁰⁵. Şimdi ise mesele hiç bir şekilde önemsiz görülmemekte ve Türklerin tardı Avrupa'nın umumî ve büyük birliğinden ümit olunmakta idi. Belki de bütün milletlerin bir araya getirilen kuvveti bununla başa çıkabilirdi.

Türkler, tabiaten ve doğuştan sert, mukavimdirler. Açlığa ve yorgunluğa şayan-ı hayret bir şekilde tahammül ederler. Kavî yapılarıdır, harpten fevkalâde bir şekilde anlamaktadırlar, harbe gittikleri vakit sevinçleri hudutsuzdur. Orduda bir kişi kumanda ve herkes ona kayıtsız ve şartsız itaat eder. Her tehlikeye hattâ ölüme bile daimâ hazırdırlar. Yiğitliğin şan ve şerefi, Padişahları uğurunda hiç bir fedakârlıktan kaçınmazlar. Fakirlik onlar için ayıp değildir, cesur, şerefli ve çalışkan olan kimse en yüksek mertebeye de vâsıl olabilir. Neron gibi zâlimdirler, ihtiyarları, kadınları ve çocukları öldürürler. Esirleri binbir işkenceye koyarlar, her tarafı yakar, yağma eder ve yıkarlar. Hristiyan kanına her zaman susamış gibidirler ve kâfirleri yok etmedikçe rahat etmezler, şehvetleri tatmin edilmez bir şekildedir: Kadını kocasının, kızı babasının gözü önünde kirletirler. Karakteriz, âdi ve yeminlerinde hânisdirler, sözlerini tutmazlar, ne Allahları ne dinleri vardır¹⁰⁶.

Fatih Sultan Mehmed şeytanın müşahhas timsâlidir. Çehresi korkunç, gözleri çirkin ve sesi müthiş, sözü küfürdür, keyfinin istediği gibi ötekini berikini idâm ettirmekte ve hristiyan kanı ile yıkanmaktadır, her şeyi kirletir. Yalnız bir arzusu vardır: bütün hristiyanları yer yüzünden kaldırmak¹⁰⁷.

«*Impudissimus canis, christiani nominis immanissimus persecutor, saevissimus barbarus*» olarak tavsif edilen Türkler şeytanın hizmetkârı gibi

105 *Brüsseli Okut* (Brüksel vesikaları), 4; 314-316.

106 L. Laurus Quirinus, *De Turci Potencia*, Jorga 4; 217-221; Tabero, *Commentarius libri VI*, Schwandtner 2., 211; Kelcz, *Aynı eser*, 5., 9; *Ragusai Okut* (Ragusa Arşivi), 265 n.; Henricus Almani, Jorga 4; 287-289.

107 Raynaldus 29, 3; Jorga 4, 284.

gösterilmektedir. Tanrı onları, hristiyanların günahları, dinî anlaşmazlıklar, ve hükümdarların kayıtsızlıkları için bir cezâ olarak göndermiştir. Bizzat Padişah, İsa'nın düşmanıdır. Allah bir tecrübe daha yapacak, eğer bu sefer de bir fayda olmazsa, ve hükümdarlar birbirleri ile uyuşamazlarsa, hristiyanlığın üzerine bütün hulâları yağdıracaktır¹⁰⁸.

Şimdiye kadar, Konstantinopolis mevcut olduğu müddetçe, doğrudan doğruya bir tehlike yoktu. Halbuki, şimdi, artık Macar veya İtalya arazisinde Türklerin ilerlemesi, sâha kazanması bir zaman meselesi olarak görünmektedir. Herkesi korku sarmıştır. Ve hiç kimse onunla karşılaşmak için kendisini kâfi derecede kuvvetli hissetmemektedir. Mektuplardan hakikî bir panik kokusu duyuluyor ve Türk fütuhâtı hakkında hiç bir sarîh bilgi bulunmaması bu paniği arttırıyor.

Papa bu ruh hâletinden bir haçlı seferi tertip etmek hususunda istifadeye çalışmaktadır. Papalık politikasının bütün XV. asır devamınca iki önemli umdesi Avrupa sulhu ve genel bir haçlı seferidir ki, bu umdelere zamanı geçtiği vakit bile sadık kalmak istemişlerdi¹⁰⁹. Papa *Eugenius IV.*, *Nicolas V.*, *Calixtus III.* hep aynı yoldan yürümekte ve bir netice alınmamasının sebebini hepsi de hükümdarlarda görmektedirler. Fakat yeni bir plân ve zamana daha uygun yeni bir fikir bulamamışlardır. Meseleyi pratik cephesinden yakalayan sâdece *Capistrano* olmuştur, diğerleri hep nazarî birer muharip olarak kalmışlardır. Tek dinamik şahsiyet *Aeneas Sylvius*'dur ve papa olarak eski an'aneyi devam ettirmiş ve büyük plânlarını bu sırada Avrupa'ya vermiştir¹¹⁰. Hristiyan din birliğinin takviyesine çalışmak artık imkânsızdır. Duygulanlar vardır, fakat mevcut değildir. Hükümdarlar millî devletlerinin menfaatini, başka hiç kimsenin keyfine tâbi kılmak istemezler.

Aeneas, daha Varna muharebesinin akabinde müşterek tehlikeyi göstermekte ve bunu müşterek bir gayretle defetmek arzusundadır¹¹¹. Kurnaz

108 Maumeth sit verus Antichristus, Jorga 5, 77; Jean de Caffa, *Oratio*, jorga 4, 60. «Got hat gesant seyn uns und überdy heyligen Stat Constantinopel... Wann das ist geschehen durch unser Sund Willen, was Gott hat gebben den Hayden über uns zu herschen...», Jorga 4, 65; *Aynı yer*, 4, 47-48. «Avertit oculos suos dominus Deus noster et crem inimicis suis ulciscetur peccata nostra», Jorga 5, 348 n.; Rodrique d'Arevalo, *Peccatis Populi Christiani... a truculentissimo et perfidissimo Turcho occupata est* (Constantinople) 4, 198; Raynaldus 28, 401-402.

109 J.W. Zinkeisen, *Drei Denkschriften über die Orientalische Frage*, Gotha 1854.

110 Waddingus, *Annales Minorum*, 12, 240.

111 «Catholice fidei maius imminet periculum, nisi religiosissimi principes in unum convenientes de modis resistendi sancte Crucis inimicis et hostibus Christi Cogitarint», *F.R.A.* 2/61, 488.

Türkler, hükümdarlar arasında çıkan her yeni bir anlaşmazlıktan hemen kendi yararlarına bir netice almayı gözlerler. Krallar bunu görmeli ve birbirleri ile anlaşmalı idiler¹¹². Rumların felâketine de bu müvazenesizlik sebep oldu. *Bessarion* bu bize bir ibret olsun diyor¹¹³. Kudreti büyük, ihtirası sonu gelmez derecede, hükmetmek arzusu ölçüsüzdür. Neticeyi ancak müşterek bir hareket temin eder, fakat, her plân yapan baş rol için başka milleti intihap etmektedir. *Bessarion* İtalyanları, *Filelpo* Fransızları¹¹⁴, Gutenberg'in neşrettiği Türk takvimi ise Almanları¹¹⁵ düşünmüştür. Hepsisi de Türkleri tamamen mahvetmeyi ve hristiyanları, tek bir müslümanın yaşamadığı hakkında, temin eylemeyi ümid ediyordu¹¹⁶. Almanlar, her millete muayyen bir rol verecek olan ve tatbik edildiği takdirde üç sene zarfında muhakkak Türkleri Avrupa'dan tardedecek bir plân hazırlamışlardı¹¹⁷. Fakat bu plân da, *Regensburg* toplantısında teklif edilen ve kezâ bütün Avrupa milletlerinin iştirâk edeceklerini nazar-ı itibara alan, diğer bir plân gibi nazariyatta kaldı¹¹⁸.

İç karışıklıklarının her halde tesir ettiği Macaristan'ı bilhassa hesap ediyor değillerdir. Batı, o kadar gaileleri arasında her şeyi kendisi yapmak istemektedir ve büyük milletler macarlığın başa geçmesini bir nevi küçüklük saymaktadırlar. Müzakereler sona erince de herkes bir vaitle memleketine döner, fakat her şey eski hâlinde kalır, yeni bir tehlike haberi gelmedikçe de yardım vermezler.

Venedik, ilk defa ümitsizliğe düşünce harp yapmaya karar vermiş, fakat, sonra sulhu daha faydalı bulmuştu. Hiç bir Türk aleyhdarı koalisyonla girmeyeceğini taahhüt etti ve Türkler aleyhine yardım vermedi¹¹⁹. İtalyan hükümetleri türklerin taarruz ihtimaline karşı birbirleri ile tedâfüi ve tecavüzü ittifaklar akdetmekte, fakat bu yarımadadan hariçte hiç kimseye yardım etmemektedirler. Bu ittifaka sonradan Papa da girdi. Portekiz kralı Alfons ise Batı'daki putperesti mağlûp etmek istiyerek ciddi bir adım atmaya

112 Jorga, 2, 81.

113 Oraciones de bello Turcis inferendo, Paris 1471. Credite experto, credite passo: nihil aliud miseram extinxit Graeciam, nisi discordia».

114 Filelfus'un Fransız kralı Charle'a mektubu 1451.

115 Eyn manung de Christenheit widd die durken. 1455. *Reconstruierter Typendruck d.Gutenberg Gesellschaft*, no 9a.

116 *Ayni yer*. Und dass sie ihr keinen lebendig lassen bleiben.

117 Jorga 4, 92-98.

118 *F.R.A.* 2/68, 488.

119 Bunun ve müteakip için bk. Zeinkeisen, *Ayni eser*, 2; 18-23; Pastor, *Ayni eser*, I, 599-309.

meyyal olan ilk hükümdardır¹²⁰. Ortaçağ zihniyeti bütün Avrupa'da bu derece sukut ettiği halde, Portekiz'de Papa'nın sözü genç ve ileri bir milletin en mukaddes hislerini tahrik etmekte idi. Fakat bu misali hiç kimse takip etmedi.

Aeneas Sylvius, Diyet meclisinin hemen akabinde şunları söylemişti¹²¹: «İngilizleri ve Fransızları kim karıştırıp, Aragonya ve Cenova arasında kim anlaşma temin edebilecek ve Çeklere, Macarlara karşı Almanların hidde-tini kim teskin edebilecektir? Venedik sâdece yardım vaadediyor, İngiltere ve Fransa birbirinden korkuyor ve hiç birisi memleketini serbest terkede-miyor, Almanya'yı iç ihtilâflar bitirmektedir. Avusturya, İsviçre ile düş-mandır, İskoçya, Danimarka, İsveç, Norveç çok uzaktırlar ve hiç bir su-retle yerlerinden kımlandanmaya taraftar görünmüyorlar. Çek kralı Bargon-diya hükümdarı ile harp halindedir. Lehistan'ı Alman şövalyeleri bağlamak-tadır. Macaristan'da ise anarşi hâkimdir, dahilde hercümerç vardır ve mem-leketin büyük bir kısmı *Giskra*'nın elindedir».

Adı bilinmeyen birisi de şöyle şikâyet etmektedir¹²²: «İstanbul'un sü-kûtunun ikinci senesi oldu, hâlâ hiç bir şey yok! İntikam yerine aklımıza ge-len ihmal mi, yoksa körlük veya delilik midir?» İmparator Fredrik III. ün, şehrin muhasarası esnasında, Fatih Sultan Mehmed'e yaptığı ve muhasarayı kaldırmadığı takdirde bütün hristiyanlığın kin ve gazabını üzerine celbede-ceği yolundaki mağrurâne tehdidi¹²³ gülünç oldu, hiç kimse intikam almak istemedi, ilk anların bir şeyler yapmak arzusu gittikçe söndü, bu «büyük dar-be», yerini, âciz bir ağlama, âh ve vâh eden bir şikâyete terketti¹²⁴.

Eeneas, bundan şu neticeyi çıkarmaktadır: «Sâdece müzakere ettik, her yeni Diyet meclisi toplandıkça Türkler yeniden taarruz etti, evvelâ Ma-caristan'dan bahis vardı, sonra da Almanya aleyhinde söylendi»¹²⁵. Halbuki şimdi Türk ordularını durdurmayı Macaristan'dan da beklileyemzedlerdi. Calixtus III. duymuştu ki, «yaptığı hizmetler için o kadar çok sevdiği ve

120 Raynaldus 29, 7.

121 *Opera*, 657.

122 Jorga 4; 121.

123 Jorga 2; 481.

124 *Lamentatio Nigropontis*. Euboea muhasarasında: «Bezgin bir hâlet-i ruhiye, dur-gun bir düşünce ve yaşlı gözlerimle mektubunu tekrar tekrar okudum». Heu me infelicem... Exclamalam: O quot parentes Orlati filios lugent. O quot coningati sine lacrimis filiorum insepulti a bestiis consumuntur. O quot fratres interitum ab uno excuncium utero deplorant. O quot puelle amisso pudore fidem amiserant. O quot cives exules... Lacrimant suspirant-que. O quot v.s., Jorga 4, 291.

125 *F.R.A.* 2/68, 488.

şimdiye kadar hristiyanlığın kalkanı bulunmuş olan memleket, artık, başı ve muhtelif uzuvları bozulmuş ve eşitsizliğin hüküm sürdüğü bir yer olmuş, büyük işleri tatbik ve icrâya bundan sonra gayr-i muktedir bir hâle gelmiştir»¹²⁶. Avrupa bedbindir, zâten o büyük İstanbul'un sükûtundan sonra Küçük Belgrad'dan, bilhassa memlekette bu kadar büyük düzensizlik olduğu bir zamanda ne bekleyebilirdi? Halbuki, onlarca, durumu ancak Macaristan kurtarabilirdi. Zirâ, eğer putperestler bu memleketi boyunduruğu altına alırsa, artık Avrupa'yı savunacak hiç kimse ortaya çıkmayacak ve hiç birinin onunla mücadelede bu kadar menfaati bulunmayacaktır¹²⁷. Papa, bu memleketin sulhunü hiç olmazsa İmparator vasıtasıyla temin ve iâde etmek istemekte ve buna muvaffak olamayınca da hiddetinden bütün hristiyanlığı itham eylemektedir¹²⁸. *Castilia*'lı Jean, Macar kralı László V. yu macar muhariplerini türklere karşı sevketmesi hususunda teşvik etmekte¹²⁹, başkaları ise son ümitlerini *Besterce Kontunda* görmektedirler, çünkü, o, Türklerin yegâne korkusu ve hristiyan dininin en kuvvetli bir sütunudur¹³⁰.

Papa açıkça der ki, «Macar kralı bütün kuvvet ve kudretiyle Türkle karşı gitse bile, yardım alamazsa, onların sayısız ordusu karşısında ne elde edebilir?»¹³¹. *Carvayal* ise, eğer yardım etmezlerse Macaristan tam bir yenilgiye uğriyacaktır, çünkü kuvveti türklereinki ile mukayese kabul etmez, diye yazıyor: «Tehlike büyüktür ve dış yardımın bir kaç saatlik veya günlük gecikmesi o kadar büyük tahribata sebep olur ki, hristiyanlık bundan ebediyen pişmanlık duyar»¹³². Korku ve ümitsizlik, hiç bir zaman mevcut olmıyan, tekliflerin ve hâdiselerin vukuunu zannettiriyor: Milano prensi *Sforza Ferenc*, duymuştur ki, Türkler İtalya'ya geçmek için memleketten sâdece serbest geçiş istiyorlar ve bu müsaadeyi aldıkları takdirde Macarlara teminat bile vermeye hazırdırlar¹³³. Almanlar ise Macarların Türklere barış yapmalarından korkmaktadırlar. Almanya'ya hücum etmeleri için Türklere memleketlerinden geçmeye müsaade edeceklerdir: «Zâten Macarlar,

126 Theiner 2, 277.

127 «Nulla inter Christianos gens est, cuius adversus Turchorum rabiem magis intersit exercitum parari quam Hungari», *F.R.A.* 2/68, 490.

128 Hermann, *Cap. Triumph*, 478.

129 Jorga 4, 64.

130 *Acta Sanct.* Okt. 10, 335.

131 Raynaldus 29, 61.

132 Katona, *Hist. Crit.* 13/2, 1047.

133 «El quale dice non vole altro da li Ungari... chel Transito per venire in Italia, et se offeriva proinde dare obsides...» *Mellekart Okt.* 2, 209.

Almanlara gelecek felâkete kat'iyen aldırılmamışlardır»¹³⁴. Büyük hristiyanlık parolası arkasında herkes yalnız kendisini kurtarmak istemekte ve başka hiç kimse ile ilgilenmemektedirler. Buna rağmen, imkânsız telâkki olunan vazif muvaffak oldu ve kumandan *Hunyadi* ve râhip Capistrano, hiç kimsenin düşünmeye cesaret edemediği şeyi yaptılar. Mehmed II., mağlûp ordusu ile Belgrad'ın altından kaçtı[!]. Capistrano, Calixtus III.'e yazdığı raporunda, zaferin evvel Allah sonra Hunyadi sayesinde temin edildiğini bildirmişti: «Türkler, o kadar büyük bir ordu ile taarruz ediyordu ki, bu, şimdiye kadar görülmemiştir ve ilk dakikada Hunyadi—turcarum terror et portissimus Christianorum propugnator—bile ümitsizliğe düşmüştü. Her şey ona borçludur, başka hiç bir şey hristiyanlığı muhakkak sukuttan kurtarmazdı»¹³⁵. Papa Calixtus III. bu zaferde semâvî bir işaret, müteâkip mücadele için bir teminat görmektedir. Tanrı, ümmetinin mahvolmasına müsaade etmedi, «son dakikada şanlı Voyvoda Jean'ı ve bir kaç silâhsız hristiyanı kudretli Türk'ü mağlûp etmeye gönderdi»¹³⁶.

Her yerde Hunyadi'nin şan ve şöhreti duyulmaktadır, İsa'nın askeri, koruyucu kalkanı ve yenilmez bir kahraman tesmiye edilmektedir. Ateş püsküren Türklere yalnız o karşı durmuştur, onları durdurabilecek başka kimse de yoktur. Herkesin ümidi onun üzerindedir¹³⁷. *Tagliacozzo*, heyecanla şöyle demektedir: «Ey şanlı kumandan, katolik dininin hakikî şampiyonu ve Macaristan'ın hamiyetli nâib-i saltanatı, ey, asil, şerefli Macaristan, her hristiyanın saydığı ve medhi ile her tarafı doldurduğu bu kahramana lâyık-sın»¹³⁸.

Belgrad zaferinin haberi sür'atle her tarafa yayılıyor, mütemâdiyen büyüyor ve nihayet bu hareketi yapan bile tanınmayacak hale geliyordu. Her yerde enine boyuna bundan bahsedilmekte, muhasara esnasında Türk Pâdişahının da öldüğü söylenmektedir. Hâdiseye şahit olanlar, Türk mühtedilerinin mızraklarının nasıl başlarında parçalandığını veya göğüslerine saplandığını anlatıyorlardı¹³⁹. Goldener János'a göre, Macarlar, Türkleri öyle

134 Jorga 4, 123.

135 Waddingus, *aynı eser*, 371.

136 Raynaldus 29, 82.

137 Bu husustaki tabirler: *athleta Dei, fidei nostre defensor, fidei christiane propugnator, invictissimus christi miles*, Jorga 4, 153; Raynaldus 29, 83; «Totus enim populus Christianus in te oculos coniecit et praeclegit, qui solus possis et valeas tanto furori succurrere». *Ragusai oklt.* 332 n.; Raynaldus 29, 86.

138 *Victoriae mirabilis divinitus de Turcis habitae duce vene beato Joanne de Capistrano.*

139 Barbadigo Jeromos, Venedik Doğu Foscarî Ferenc'e yazıyor. *Mellekart. Okt.* 2, 217; *aynı yer* 2, 146.

bir mağlûbiyete uğratmışlardı ki, kuvvetleri ve cesaretleri olsa, putperestleri İstanbul'dan bile tardedebileceklerdir: «Türkler o kadar korkmuşlardır ki, içimizden biri onlardan onunu kovalayabilir»¹⁴⁰. Bir kaç ay sonra İtalya'da, İstanbul'un geri alındığından bile bahsedilmektedir. Bu haberi, kendisinin pek o kadar inanmadığı kaydıyla, Pavia peskoposu vermektedir¹⁴¹. Diğer birisi ise, sevincinden uyumakta ve eğer bu haber doğru ise ben hayatımda bundan daha güzel bir şey duymadım» demektedir¹⁴².

Yeniden canlanan haçlı seferleri plânlarında sevk ve idare, artık her yerde takdir gören Macaristan'ındır¹⁴³. Avrupa, en kuvvetli kaleyi nihâyet Macaristan'da görmektedir. Bu duygu, şimdiye kadar alışılan sebattan azıcık ayrılıyorsa da bütün Avrupada dalgalanmaktadır¹⁴⁴. Türk meselesinin halli gittikçe Macarlığın adı ile birlikte anılmaktadır ki, bunun neticesi olarak da, tam bir güvenle ve aynı zamanda tam bir kayıtsızlıkla Macaristan'ı kendi hâline terketmişlerdir.

Hunyadi'nin ölümü haberi projeleri birdenbire alt üst etti. Ölüm, dinin en korkunç savunucusunu, en mümtaz kahramanını alıp götürmüştü¹⁴⁵.

Avrupa tam bir iktidarsızlığa düşmüş, öyle anlaşılıyor ki, Türkler aleyhindeki plânlar da Hunyadi ile mezara girmiştir¹⁴⁶. Papa biraz daha mücadele eder, seferin idaresini almak hususunda İmparatoru iknaa çalışır, ona imparatorluk vazife ve sorumluluklarını hatırlatır, fakat bittabi hepsi beyhude olmuş¹⁴⁷, Mantua kongresi tam bir iflâsla neticelenmiştir.

Şimdi artık Pius II. namı ile papalık makamını işgal eden Aeneas Syl-

140 «Tantus enim pavor hoc conflictu Turcorum et suos invasit, quod unus nostrum decem fugaret», Jorga 4, 142.

141 Item se dice che li Turchi sono caciati de constantinopli: non lo credo bene. *Melléktart. Oklt.*, 2, 216.

142 Jorga 4, 144.

143 Her millet iştirâk etsin, sed ante omnes animosinimos et bellicoissimos vincere Teucros Consuetos, Jorga 4, 217.

144 Calixtus III. 1457 «Omnes Christiani potentatus in illius regni et nationi Hungarice statu firmum quoddam praesidium fidei catholicae habeant si pauulum a solita Constantia regnum declinasset, titubassent profecto omnes, et animi christi fidelium... omnino refraxisent». Theiner 2, 289.

145 Fejér: Genus... Joannis C. de Hunyad 1844. 16. Kapistrano'nun papa Calixtus'a yazdığı mektup.

146 «Nam morte illius spes quoque nostra interiisse videtur, nil enim reliqui Christianorum principes cogitare videntur, nemo apponit pro nostra salute manum». Aeneas, *Epist* 239, 780.

147 «Tua Celsitudo, que non ad effundendum, sed ad convervandum sanguinem Chris-

vius, me'yus ve münkesir bir edâ ile şunları yazar¹⁴⁸: «Yalnız sadık Macarlar henüz harp etmektedir, fakat yardım alamazlarsa onlar da çok zaman dayanamayacaklardır. Eğer bu set de yıkılırsa ne Almanlar ne de Çek veyâ Lehliler emniyette kalamıyacaklardır. İtalya o zaman Türklerin önünde açık bulunacak, Fransızlar ve İspanyollar bundan dehşete düşecekler, İngiltere'yi bile deniz koruyamayacaktır». Avrupa herşeyin Macaristan üzerinde döndüğünü hissediyor, fakat buna rağmen yardıma koşmuyor. Onu kuvvetli sanmakta, hususî şekilde mukadderatı ile ilgilenmemektedir. Macaristan onları, ancak, kendisinden faydalandıkları müddetçe alâkadar etmekte idi. 1456 da zaferi kazandılar, bundan sonra da yalnız başlarına mücadeleye devam etsinler. Coğrafi durumunun Macaristan'ı Türklere karşı ebedî bir surette harbe zorladığını kabul ederler. Macaristan'ı müdafaa edenin Avrupa'yı savunmuş olacağı için, Avrupa'nın mukadderatı Macaristan'ınki ile birdir¹⁴⁹.

Mátyás'ın Macar tahtına çıkmasını herkes sevinçle karşıladı. «O, Tanrının bir hediyesi telâkki ve bütün hristiyanlığın malı addedilmektedir». Babasının izinde yürüyeceği umulur ve hatta bunu kendisinden beklerler¹⁵⁰. Batı'nın güvenci birlik hâlinde ona teveccüh ederek şahsında putperestlere karşı mücadelenin tek kumandanını görmektedirler. İmparator ve diğer hükümdarlar onun yanında arka plânda kalmışlardır. Bu andan itibaren, Macar kralı mücadelenin Tanrı tarafından gönderilmiş serdarıdır, her türlü teşebbüs ve tatbikat ondan beklenmektedir. Papa, Mátyás'a «bütün hristiyanlık gözünü sana dikmiştir, ümit dolu kalple her şeyi yalnız senden bekliyor, Türklere karşı harp etmek senin vazife ve mecburiyetindir. *insictissimus fidei athleta, fortissimus propugnator* sensin! Yalnız Türklerin dizginini çekecek değilsin, aynı zamanda ümit ediyoruz ki, tamamen yok edeceksin» diye yazmıştı¹⁵¹. Başka bir zaman da «Macaristan'ın faziletleri ölçülemez, bu büyük ve asil memleket 70 senedenberi din düşmanları ile harbetmektedir. *Scu-*

tianum non ad humanes, sed ad Salvatoris nostri ulciscendas iniurias est profectura». Wien. *Staatsarch. Rom. Hofcorresp.*, Fasc. 1.

148 Mansi: Pii II. *Orationes*, Lucae, 1757, 2, 2 n.

149 Aynı yer, 3, 1 n.

150 Theiner 2, 311. «Ut saepe audivimus invenis sit clarus et qui paternis vestigiis haud dubie inhaerebit», Raynaldus 29, 140. «Tutelumque Christiani nominis ea constantia susciperet, quam ipse (Hunyadi) cum summa gloria antea ineunte aetate suscepisset». Raynaldus 29, 145. Te celesti munere, quasi divinum aliquum hominem non solum isti regni, sed universo orbi Christiano missum esse. *Mon. Vat. H.* 1/6, 2.

151 *Mon. Vat. H.* 1/6, 50, 51, 1465.

tum fidei christiana olarak bütün hücumlara karşı durdu ve Tanrının takdirine göre yendi veya yenildi» demişti¹⁵².

Türklerden duyulan korkuyu yeni yeni haberler daimâ tazeliyordu: Türkler Mısırlılar ile ittifak etmişlerdir ve bu suretle Macaristan'a taarruz edeceklerdir. Pâdişah, bütün kasvetiyle Macaristan üzerine gelmeye ve, bu sırada bütün Anadolu'yu kaybetse bile, onu tamâmen ezmedikçe geri dönmemeye yemin etmiştir¹⁵³. 180.000 kişi ile Belgrad civarında toplandığını¹⁵⁴, Cenubi Macaristan'da bir defada 500 köylüyü katlettiğini muhakkak surette bilen vardır¹⁵⁵. Ve heyecana gelen umumî efkâr dâimâ sükûnet buldu ve macarlık türk tarruzlarını püskürttü. Mátyás'ın mağrur Macaristan'ının nüfusu ise bu suretle günden güne arttı.

Macarlar cesaret ve yiğitlik kahramanları gibi tes'it ediliyordu. Harbe elverişli olanlar küçük yaşlarından itibaren asker hayatı içinde sertleştiler¹⁵⁶. Türkler bu macarlardan müthiş şekilde korkarlar, bir defa, Türk ordusunun öncüleri iki piyade askerine rastlamış ve kim olduklarını sorup da Macar kralının adamları olduklarını öğrenince korkularından geriye, kısm-ı küllîye kaçtıkları görülmüştü¹⁵⁷. Avrupa Macarların arkasında kendini emniyette hissetmekte ve Mátyás'ın Türklerle sulh, hattâ bazılarının mubalâğalı olmasına göre, ittifak anlaşması yapmak istediği duyulunca her taraftan mektuplar gönderilmekte idi. Türklerle inanmaması, sulh akdetmemesi, Türklerin sâdece onu mahvetmek istediklerini -istirhamkâr bir ifade ile Mátyás'ı ikaz ederek- bu takdirde hristiyanlığın hâlinin ne olacağını sorarlar¹⁵⁸. Bu bir nakarat hâlinde her yerde tekrarlanıyor, eğer Macaristan yıkılır veyâ Türklerin kulları arasına kendini atarsa, Avrupa ve hristiyanlık ne olacaktır? deniliyor.

Halbuki o esnâda bile Macarları bir çokları hakîr görmektedir. «İskit-

152 Mansi, *ayni eser* 2, 213.

153 Aeneas, *Epist.*, 266, 791.

154 Jorga 4, 302-303, 1471.

155 Jorga 5, 111 n. 1481.

156 Papa elçisinin Roma'ya verdiği haber: 1474. Engel; *Geschichte d.Ungarischen Reiches*, 2, 7.

157 «Dy sagten es werden des... ungrischen königs Hawptleut. Der dy Turcken sehr erschrecken, liessen dy zwen Fuessknecht ledig und los und eytlen pald wider zu jrem Here». 1483. Jorga 5, 134 n.

158 Sixtus IV. 1473 «Omnes gloriam qua inter ceteros reges multum claruisti accepisti a nomine christiano... Erras vehementer, si existimas illud foedus ab eo tibi servari, qui nullum fidem servare consuevit quique omnia ex utilitate et libidine sua metitur». *Mon. Vat. H.* 1/6, 89. *F.R.A.* 2/48, 180.

lerin ahfâdı», «Attila kavmi» tabirlerinin¹⁵⁹ arkasında sâdece asker millet vasfı gizlenmektedir. Bunun ideallerini Avrupa hiç bir zaman kabul etmeyecektir. İmparator Maximilien onları barbar saymakta ve Almanların İskit boyunduruğunda yaşamasını bir küçüklük saymaktadır¹⁶⁰. Bununla beraber şimdi küçük görülen bu «İskit vasfı» Macarları diğer milletler arasında yükseltmektedir. «Hun kanı», Türklerle kahramanlıkta, merhametsizlikte aynı derecede birleşmeleri, her ikisinin de yalnız harpten zevk duymaları ve başka her şeyi hakir görmeleri, Türkler aleyhindeki harpte onları eşit bir duruma getirmektedir. XV. asır sonunda bir Fransız şâiri, Macarlar Türklerle her noktada birleşiyorlar, fakat buna rağmen hristiyan dinleri dolayısıyla onların büyük düşmanlarıdır» demektedir¹⁶¹. Henüz bu benzerlik üzerinde pek durulmamaktadır, fakat, hristiyanlığın istinatgâhını, kötü niyetle, Türklerin tarafında saymak ve onları Türklerle beraber addetmek hususundaki bütün muahhar telâkkinin temeli, kökü buradadır. Nutuklar, türküler «Rex Ungariae» yi methederler, ona kitaplar yazarlar¹⁶². Onun sevk ve idaresi altında nihayet türkleri yenecek ve «o zaman Macar krallığının şan ve şöhreti semâya, en yükseklere kadar yükselecektir». Türkleri tamamen mahvedeceklerdir». İçlerinden en fazla 4000 kişi sağ kalacak, o vakit, onların hristiyanlığı ne büyük bir tehâlükle kabule koştuklarını herkes görebilecektir. İslâm dini sönecek, kendini müslüman sayan kimse artık kalmıyacak, herkes İsa'yı efendisi olarak tanıyacaktır»¹⁶³.

Methodius'un tefe'ülü Türklerle mal edilir. Bu fala göre, putperestlerin hakimiyetini bir hristiyan hükümdarı kıracaktır. Fakat bu artık bir imparator olmayacaktır. Onun ortaçağdaki hristiyanlık dinini müdafaa rolü artık kalmamıştır. Bütün alâmetler Macar kralı Mátyás'da toplanmaktadır, «bu sebeple, herkes, Macar kralının bu büyük mücadeleyi başaracağına inanmaktadır»¹⁶⁴.

159 Aeneas, *Historia Rerum Gestarum...* 1471.

160 Tubero, *Ayni eser*, Schwandtner 2, 154.

161 Lemaire'nin şiiri: Epistre de Roy a Hector de Troye. Gjörj'den naklen, *Ayni eser*, 15.

162 Oratip ad regem Ungariae factam per dom. Wilh. de Reichenau, episc. Eystetensem. 1481. Jorga 5, 120. Clypeus Thomistarum in quoscumque adversos: per venerabilem virum fr. Betrum Nigri. 1481.

163 Prognosticon. Weissagungen und Vortheil von betrübungen und grossen anfechtungen Europe. Durch... Anthonium Torquatam. 1480 de yazılmış ve Frankfurt a. M. da 1558 de neşredilmiştir. Johann de Viterbo, «Tractatus de futuris Christianorum triumphis in Saracenos». 1480. Jorga 5, 77. Nunc videndum erit de morte Machameti et secta Thurcorum finienda ex plurimis prophetiis. Jorga 4, 260.

164 Incipit tractatus quidam de Turcis... Nurenburge 1781.

XV. asrın son yirmi senesinde Macaristan ve Türklerin Avrupa'dan tardı birbirinden ayrılmaz mesele ve telâkkilerdir. Türk meselesi, artık Macaristan'ın bir iç işi değildir, bütün Avrupa'nın kaderi buna bağlıdır ve macarlık, hristiyanlığın muhafızı olarak Doğu kalesinde nöbet beklemektedir. Papalık müstesnâ, Batı, uzun yıllardan beri Türkler aleyhine tek bir kuruş ve tek bir asker feda etmeye taraftar görünmemiştir. Tanrıya karşı, hristiyanlık vazife ve mecburiyetini, hayatı boyunca ebedî düşmanla çarpışmayı, macarlıktan beklemiştir. Macaristan hristiyanlığın kapısıdır, bunu müdafaa etmekle Avrupa'yı müdafaa edecek, Macaristan için harp yaparken Avrupa için harp etmiş olacaktır. Avrupa macarlığa güveniyor ve inanıyor. Sonsuz kaynaklara mâlik Türk devletinin karşısında, onun askerî kuvvetini olduğundan fazla tahmin etmektedir. Belki de bunu kendi kayıtsızlığını mâzur göstermek için yapmaktadır. Heyecanla hayranlık duyar, kudretini takdir eder, fakat, Macar mukadderatı üzerinde hakikî bir anlayışı şimdi bile hissetmemektedir. Humanistler, onların barbar, İskit ahlâk ve âdaletlerinden mağrur bir istihfafla bahsederler. Macar ruhu sonuna kadar yabancı kalır. Ancak Macaristan artık korkunç bir memleket, nefret ve istikrah duyulan bir devlet değildir. Cemiyetin aynı seviyede, çok defa sevk ve idare edici bir âzasıdır. Batı milletleri, nazarı olarak, onunla bir tesanüt hâlindedirler. Fakat her şeye, inkişaf eden milliyetperverlik gözü ile bakarlar ve hotkâmdırlar. Türk zaferlerinin neticelerini, meselâ, Macaristan'ın bir kısmı yine akınlara ve tahribata hedef olmuşsa, hırvatlar son kalelerinden atılmışlarsa bile¹⁶⁵, soğukkanlılıkla muhakeme ederler, eğer durumu kendileri için doğrudan doğruya tehlikeli görmezlerse artık daha fazla ilgilenmezler.

Macaristan bu devirde, ortaçağda asla vasil olamadığı bir yükseklikte bulunmaktadır. Zeval bulmakta olan kilise hükûmeti, meydana çıkan millî devletler ancak ona güvenmekte, Türklere karşı her şeyi ondan beklemektedirler. Avrupa'yı yalnız başına Doğu'ya karşı müdafaa eden Macaristan bir kaledir, *propugnaculum christianites, antemurale et scutum fidei*'dir. Kalenin muhafızları, müdafî macarlar *propugatores* ve *Christi milites*'dirler. Bütün mücadelenin başı, kehânetlere göre, müstakbel şan ve şereflerin Tanrı tarafından gönderilmiş kahramanı, Macar kralı *athleta christi* ve *defensor fidei*'dir. Memleket, millet ve kral kuvvetleri yettiği kadar harbi taahhüt ettiler, dayandılar ve ancak yalnız kaldıkları için, kendi kendilerine şikâyet ettiler. Tıpkı Papanın yazdığı gibi : «*Merito censetur, quod inclitum et nobilissimum illud regnum Ungariae esset propugnaculum fidei incussum et antemurale ac scutum christianitis*»¹⁶⁶.

165 Newzeyten Türckenhalb. 1483. Jorga 5, 131 n.

166 Theiner 2, 398.